

G‘O‘ZANING YANGI “MAG‘RUR” NAVINING XUSUSIYATLARI

Namozov Zuxriddin Abdikarimovich, mustaqil-tadqiqotchi,
ORCID: 0009-0009-4328-3286

Narimanov Abduljalil Abdusamatovich, q/x.f.d. professor
ORCID: 0000-0001-5632-4088

Xakimov Abdumurod Esirgap o‘g‘li, kichik ilmiy xodim
ORCID: 0009-0009-3111-0361

Madartov Bahrom Kuvandikovich, q/x.f.d. professor
ORCID: 0009-0001-6877-2352

Genetika va O‘simliklar Eksperimental Biologiyasi instituti.

Annotatsiya. Mag‘rur g‘o‘za navi, turichi g‘o‘za turlarini duragaylash orqali yaratilgan. Nav, vilt kasaliga va qurg‘oqchilikka chidamliligi bilan ajralib turadi. Ushbu nav tolaning sifatini yaxshilash, yuqori hosil olish va qiyin agrotexnik sharoitlarda samarali ekin sifatida keng qo‘llanilishi uchun mo‘ljallangan. Tola sifat ko‘rsatkichlari va yuqori tola chiqimi bilan yaxshi natijalar beradi.

Kalit so‘zlar: Mag‘rur g‘o‘za, vilt kasalligi, qurg‘oqchilik, duragaylash, hosil, tola sifat, agrotexnika, turlararo duragaylash.

Аннотация. Сорт «Маггур» был создан с использованием межвидового скрещивания различных сортов хлопчатника. Этот сорт отличается высокой устойчивостью к болезням, таким как вилт, а также засухоустойчивостью. Он ориентирован на улучшение качества волокна, высокую урожайность и эффективное выращивание в сложных агротехнических условиях. Сорт характеризуется хорошими показателями качества волокна и высоким выходом.

Ключевые слова: Маггур, вилт, засуха, скрещивание, урожайность, качество волокна, агротехника, межвидовое скрещивание.

Annotatsiya. The “Mag‘rur” cotton variety was created through interspecific hybridization of different cotton species. This variety is distinguished by its resistance to diseases such as wilt and drought. It aims to improve fiber quality, increase yield, and be highly effective under challenging agro-technical conditions. The variety shows excellent fiber quality and high yield performance.

Keywords: Mag‘rur cotton, wilt disease, drought, hybridization, yield, fiber quality, agro-technology, interspecific hybridization.

Yangi g‘o‘za navlari — bu qishloq xo‘jaligi sohasida muhim o‘ringa ega bo‘lgan va ekinchilikda samarali natijalar beruvchi yangi g‘o‘za turlaridir. Ularning yaratilishida ilmiy izlanishlar, genetik o‘zgartirishlar, iqlim sharoitlariga moslashuv, mahsuldorlikni oshirish va kasalliklarga chidamlilikni ta‘minlash kabi omillar inobatga olinadi. Yangi g‘o‘za navlari fermerlarga yuqori hosil olish, yer resurslarini samarali foydalanish, va ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish imkoniyatlarini yaratadi. Bugungi kunda dunyo miqyosida g‘o‘za navlari doimiy ravishda takomillashtirilmoqda, chunki bu ekin dunyo bo‘ylab paxta sanoati uchun asosiy xom ashyo manbalaridan biridir.

Yangi navlar yaratishda, shuningdek, ekologik xavfsizlikni ta‘minlash, pestitsidlar va boshqa kimyoviy moddalar iste‘molining kamaytirilishi muhim ahamiyat kasb etadi. O‘zbekistonda ham g‘o‘za navlarini takomillashtirish bo‘yicha ko‘plab ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda va yangi, yuqori sifatli navlar yaratilmoqda. Bu jarayon natijasida fermerlar o‘z yerlarida samarali va barqaror hosil olishlari.

Ushbu g‘o‘za navi paxtachilikda sifatli tola olish va yuqori hosil berish maqsadida yaratilgan. Nav, o‘ziga xos duragaylash usuli orqali turli g‘o‘za turlarining xususiyatlarini birlashtirgan bo‘lib, ayniqsa vilt kasali va qurg‘oqchilikka chidamliligini oshirishga qaratilgan. G‘o‘zaning yangi aqressiv kasallik shakllariga qarshi chidamli bo‘lishi va yuqori sifatli tola olish imkoniyati bu navni paxtachilikda samarali ekin sifatida foydalanishga imkon yaratadi.

Navning yaratilishida yovvoyi g‘o‘za turlari va boshqa maxsus liniyalar asosida turlararo duragaylash amalga oshirilgan. Bu nav tolaning mayinligi, elastikligi va pishiqligini yaxshilash bilan birga, vertitsilloz vilt kasaliga va qurg‘oqchilikka chidamliligini oshiradi. G‘o‘zaning morfologik va agronomik xususiyatlari, uning intensiv rivojlanishi va o‘sish davri qisqa bo‘lishi natijasida yuqori hosil olish imkonini beradi.

Navning hosil berish davri 120-125 kunni tashkil etadi va birinchi hosilni 95-100% miqdorida yig‘ishtirib olish imkoniyatini beradi. Tola chiqimi 40-42% bo‘lib, sifat ko‘rsatkichlari yaxshi, shu bilan birga, hosilning sifatini oshirish uchun agrotexnik ishlov berish zarur. Mineral o‘g‘itlar va to‘g‘ri sug‘orish tizimlari yordamida nav yuqori hosil va sifatli tola berishga qodir.

Bu g‘o‘za navi agrotexnik jihatdan to‘g‘ri parvarish qilinsa, paxtachilikda yuqori rentabellikni ta‘minlaydi va turli noqulay sharoitlarda o‘sish qobiliyati bilan paxtachilik sohasida keng qo‘llanilishi kutilmoqda.

Shuni ta‘kidlash kerakki, seleksionaning yutuqlari ko‘p darajada, g‘o‘zaning geografik uzoq shakllarini duragaylashda miqdoriy belgilarining irsiylanish va o‘zgaruvchanlik qonuniyatlarining o‘rganilganlik darajasiga bog‘liq. Shu sababli chet el kabi, bizning mamlakatimizda ham g‘o‘zaning geografik uzoq shakllarini duragaylashda miqdoriy belgilarining irsiylanish va o‘zgaruvchanlik qonuniyatlarini o‘rganish bo‘yicha qator izlanishlar olib borilgan.

I.T. Kaxxarov, D.M. Babayev ishlarida ta'kidlanishicha, turichi geografik yaqin duragaylashdan farqli o'laroq, turichi geografik uzoq F1 duragay populyatsiyalarida irsiylanish darajasi (ustunlik, to'liqsiz ustunlik va o'ta ustunlik) ko'p hollarda o'ta sezilarli namoyon bo'ladi hamda F2 da o'zgaruvchanlik juda keng doirada bo'lishi kuzatiladi, bu esa qimmatli boyitilgan biotiplarni olishga olib keladi va bular asosida g'o'zaning yangi navlari yaratilgan [1].

Turichi va turlararo chatishtirishdan olingan ikkinchi avlod duragaylarida geterozis kuchi saqlanib qolmaydi, ikkinchi avlod duragaylarini ekish ashyosi sifatida foydalanish samarasiz degan xulosaga kelingan [2].

Navning kelib chiqishi, Mag'rur g'o'za navi N.G.Gubanova, A.A.Narimanov, Z.Yu. Sadikova, R.K.Xasanov, M.M.Xotamov, Z.A.Namozovlar tomonidan G.hirsutum L. turichida duragaylash asosida duragay kombinatsiyalari L-9263 X L-726 liniyalarni o'zaro chatishtirib, tabiiy kuchli vilt bilan zararlangan yerdan ko'p marotaba yakka tanlash yo'li bilan olingan. L-9263 liniyasi turlararo Amerikaning yovvoyi tur g'o'zasi [(G.thurberi Tod. va G.raimondii Ulbr.)] ishtirokida L-726 liniyasi esa (G.hirsutum L. va S-4534) x G.stocksii) g'o'za turlari asosida turlararo duragaylash yo'li bilan olingan. G'o'zaning yovvoyi turlari ishtirokida yangi navni yaratilishi tolaning mayinligi, pishiqiligi, elastikligi kabi texnologik xususiyatlariga, vertitsillyoz vilt kasalining yangi agressiv formalariga chidamligini oshirish bilan birgalikda turlicha noqulay tashqi omillarga ham bardoshlilikini oshiradi.

Morfologik belgisi: O'simlik tupi konussimon shaklida bo'lib, balandligi 100-110 sm, o'suv shoxi 0-2 tagacha, hosil shoxi 1 tipga mansub. Ildizi kuchsiz o'rtacha rivojlangan, poyasi tik mustahkam, o'rtacha tuklangan, yotib qolmaydi. Birinchi hosil shoxi 6-7 bo'g'imida joylashgan. Ko'sagining shakli dumaloq, uchi bir oz

uchlik, o'rtacha kattalikda bo'lib, jadal ochiladi. Bargining shakli kaftsimon 3-5 bo'lmalı. Bargining pastki qismi kuchsiz tuklangan, yaprog'ida gossipol bezlari bor, yashil rangda. G'o'zaning guli och sariq (sarg'ish) rangda. Chigitining tuzilishi tuxumsimon bo'lib o'rtacha tuklangan.

Xo'jalik belgisi: Mag'rur g'o'za navi o'rtapishar intensiv bo'lib, ko'chat unib chiqqandan birinchi ko'sak ochilguncha bo'lgan davr 120-125 kun. Nav o'zining jadal rivojlanishi va ko'saklarini tezda intensiv ochilishi bilan ajralib turadi, bu esa xosilini 95 – 100% birinchi nav bilan yig'ishtirib olish imkoniyatini beradi.

Vilt kasaliga va qurg'oqchilikka chidamli. Yuqori normal agrotexnika qo'llanilganda, 90x15x1 sxemada tizmadan 40,4 s/ga hosil olish mumkin.

Ko'sagi 4-5 chanoqli, bitta ko'sakdagi paxta og'irligi 6,0-6,5 g. 1000 dona chigitning og'irligi 120-125 g. Tola chiqimi 40-41 %. Tolasi oq rangda.

Tola uzunligi 34,0-34,5 mm, shtapel uzunligi (Len) o'rtacha 1,18 dyumga teng bo'lib, kod 38, solishtirma uzishish kuchi (Str) 29,4 gk/teks, mikroneyni (Mic) 4,1-4,2.

Farqlanishi: Mag'rur g'o'za navi vilt kasalligiga va qurg'oqchilikka juda chidamli bo'yi o'rtacha bo'lib, yaxshi agrotexnik ishlov berilsa, yuqori darajada hosil elementlarini to'kmasdan o'zida ushlab qoladi. past bo'lishligi uni turli suv rejimlarda ham yuqori darajada hosil elementlarini tukmasdan o'zida ushlab qoladi. Nav erta pishar bo'lib, tola sifat ko'rsatkichlari yaxshi, tola chiqimi yuqori 40-42% ni tashkil etadi.

Agrotexnikasi: Sug'orish 0 – 2 – 1 sxemada o'tkazilishi maqsadga muvofiq bo'lib, nav organik va mineral o'g'itlarga o'ta talabchan, sifatli hosil olish uchun mineral o'g'itlar bilan 200:150:100 (N:P:K) nisbatda ertaroq oziqlantirish kerak bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda Mag'rur g'o'za navi, ilg'or ilmiy tadqiqotlar va turlararo duragaylash usullari yordamida yaratilgan bo'lib, o'zining yuqori hosil berish, vilt kasaliga va qurg'oqchilikka chidamli bo'lishi bilan ajralib turadi. Bu nav, tola sifatini yaxshilash, pishiqlik, elastiklik va mayinlikni oshirishda katta ahamiyatga ega. Shuningdek, g'o'zaning yangi agressiv kasallik shakllariga qarshi chidamligi va turli noqulay tashqi omillarga bardosh bera olish qobiliyati uning rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Navning morfologik va xo'jalik belgilari uni intensiv dehqonchilikda samarali

foydalanish imkonini beradi, chunki u tezda pishib, yuqori tola chiqimi va yaxshi sifat ko'rsatkichlarini taqdim etadi. Mag'rur g'o'za navi, yuqori sifatli paxta ishlab chiqarish uchun ideal bo'lib, agrotexnik qo'llanmalarga rioya etilganida yuqori hosil va sifatli tola olish imkonini beradi.

ADABIYOTLAR:

1. Каххаров И.Т., Бабаев Д.М. Поведение гибридов от скрещиваний культурных сортов с рудеральными мексиканскими видами в условиях Узбекистана. // V съезд Узбекского республиканского общества генетиков и селекционеров. Т.1986, – С.106–107.

2. Зейналов И.З. Изучение качества волокна и семян у гибридов хлопчатника второго поколения. // Вестник КрасГАУ. 2007. № 2, – С.127-130.